№ 176 Սեպտեմբերի 23 (Հոկտեմբերի 5) 1881 Սեպտեմբերի 23 (Հոկտեմբերի 5) № 176

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Թիֆլիսի հնագիտական ժողով. Նամակ Բուլթայիսից. Նամակ Մօզդօկից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. «Journal d'Orient» լրագրի յօդուած. Գերմանիա. Ամերիկա. Իտալիա. Նամակ Գերմանիայից.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ՖԵԼԻԵՏՕՆ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Երկուշաբթի օր, սեպտեմբերի 21-ին առաւօտեան, Թիֆլիսի հնագիտական ժողովը իր վերջին նիստն ունեցաւ, ժողովի փակվելուց առաջ։ Այդ նիստի մէջ գեներալ Կոմարով մի շատ հետաքրքիր և երկար ռեֆերատ կարդաց Դէրբենտի պարիսպի պատմական նշանակութեան մասին։ Դրանից յետոյ պ. Երիցեան կարդաց պ. Ավդէևի ռեֆէրատը հայոց և վրաց եկեղեցական ճարտարապետութեան մասին։

Այդ ռեֆէրատից յետոյ կանգնեց ամբիոնի վրա պ. Միքէլաձէ, Թիֆլիսի կլասիկական գիմնազիայի պատմութեան ուսուցիչ, և հաղորդեց պ. Բաքրաձէի հետազօտութիւնների մասին նոր նուաճած երկիրներում, մանաւանդ Արդահանի վիճակում։ Նա ցոյց տուեց մի քանի նկարներ, որոնք կատարված էին նկարիչ պ. Բէրիձէից։ Պ. Բաքրաձէ գտաւ Արդահանի գաւառում մի քանի հնութիւններ՝ եկեղեցիներ, արձաններ և բերդեր, որոնց վրա գտնվեցան վրաց արձանագրութիւններ։ Պ. Միքէլաձէ ընկերից շատ համեստ կերպով յայտնեց, որ իր զեկուցումը անում է ոչ թէ որպէս գիտնական, այլ միայն մի քանի անկապ տեղեկութիւններ է կամենում հաղորդել։ Բայց իր զեկուցման վերջը չը կարողացաւ պահպանել իր համեստ դերի մէջ և յանկարծ, այդ անկապ տեղեկութիւններից դուրս բերեց մի հաստատ, որոշ պատմական եզրակացութիւն. „Այդ բոլոր վրաց արձանագրութիւնները, ասեց պարոնը, կատարելապէս ոչնչացնում են այն այլանդակ (нелѣпый) կարծիքը, թէ Ղարսի նահանգը որ և է ժամանակ Հայաստան է եղել, այլ նա եղել է հին Վրաստան։“

Պ. Միքէլաձէին պատասխանեց պ. Երիցեան շատ խելացի կերպով։ Նա ասեց որ ոչինչ չէր պատասխանի պ. Միքէլաձէին, եթէ սա բաւականանար, ինչպէս ինքն է յայտնել, համեստ զեկուցմով, բայց երբ նա սկսեց համարձակ պատմական եզրակացութիւններ դուրս բերել կցկտուր իրողութիւններից, նա ստիպված է պատասխանել։ Պ. Երիցեան ցոյց տուեց որ Ղարսի նահանգը, սարօտ երկիր լինելով, ամենահին ժամանակներից եղել է պատսպարվելու տեղ թէ վրացի, թէ հայ գաղթականների համար, այդ երկիրը, կամ նրա այս և այն մասը հերթով անցնում էին հայերի և վրացիների ձեռքը։ Բացի սորանից պարոնը շատ իրաւացի կերպով նկատեց թէ արձանագրութիւններից չէ կարելի եզրակացնել մի որ և է արձանի կառուցման ժամանակի մասին. շատ անգամ արձանը շինված է, դիցուք իններորդ դարում, իսկ նրա վրա եղած գրութիւնները պատկանում են, դիցուք, տասն և երկրորդ դարին և այլն։ Պ. Երիցեան օրինակներ բերեց, մատնացոյց անելով այս կամ այն հնութեան վրա. մի հայոց եկեղեցի, որի ճարտարապետութիւնից, խորանի ձևից և այլն, երևում է թէ նա հայոց եկեղեցի էր, կրում է իր վրա վրաց արձանագրութիւններ։ Ուրեմն մի հնութիւն որոշել կարելի է միայն նրա ճարտարապետութեան ձևից և ոչ թէ նրա արձանագրութեննից, որ կարող է ժամանակակից լինել, կարող է և աւելի ուշ փորագրված լինել։

Այստեղ մենք մեր կողմից պ. Երիցեանի ասածին կաւելացնենք հետևեալը։ Երբ պէտք է հաւաքվէր մեր քաղաքում հնագիտական ժողովը, մենք հասարակ մահկանացուներս մեծ յարգանքով սպասում էինք երևելի գիտնականների խօսքերը ամբիոնից լսելու, այնպիսի գիտնականների, ինչպէս կոմս Ուվարով, Կաստամարով, Վիրխօվ, Խվօլսօն, Էմին, Պատկանեան, Կօվալսկի, Կոմարով և այլն։ Մենք չէինք կարծում որ կարող ենք յանդգնել նոյնպէս բարձրանալ ամբիոնի վրա և պ. Միքէլաձէի պէս խակ մտքեր յայտնել ամբիոնի բարձրութիւնից։ Եթէ պարոնի պէս անձինք կարող են խօսել ամբիոնից և չը բաւականանալով ռէֆերատով, իրանց համարձակ գիտնական եզրակացութիւններն էլ դուրս բերել մի քանի անկապ իրողութիւններից,—ի՞նչի մենք էլ իրաւունք չունենանք գոնէ մեր միտքը յայտնել լրագրի մէջ։

Եթէ մենք արձանագրութիւններից, որոնք գտնվում են արձանների վրա պէտք է որոշէինք արձանի շինութեան ժամանակը, ի՞նչ կասէր պ. Միքէլաձէ հետևեալ իրողութիւնների վրա։ Դեռ գիմնազիստ ժամանակ մենք այցելեցինք Մանգլիսի հոյակապ վրաց եկեղեցին և տեսանք նրա պատերի վրա հին վրաց, խուցուրի առնուած տառերով արձանագրութիւններ։ Գերմանիայից վերադառնալուց յետոյ մենք կրկին այցելեցինք Մանգլիս և տեսանք թէ շատ տեղերում վրաց հին տաճարի վրա երևում էին այժմ ռուսաց արձանագրութիւններ։ Այնու ամենայնիւ ոչ ոք չի վերաբերի վրաց հին տաճարի շինութիւնը նոր ժամանակներին։ Ուրիշ օրինակ. Ղարսի հին հայոց եկեղեցիներից մինը, որի շինութիւնը յայտնի է հայոց պատմութիւնից, Թիւրքերի տիրապետութեան ժամանակ եղել է մահմեդական մզկիթ, իսկ այժմ Ղարսի հայ հասարակութիւնը կամաւոր կերպով զիջել է այդ եկեղեցին ռուսներին և նա դառել է ռուս ուղղափառ տաճար։ Եթէ այդ տաճարի վրա երևային նախ արաբական արձանագրութիւններ, յետոյ սլավօնական, գիտութիւնը մի՞թէ այդ արձանագրութիւններից կը որոշէր եկեղեցու շինութեան ժամանակը, և ոչ թէ նրա արխիտէկտուրայից։ Դարձեալ մի օրինակ. Անիի պարիսպների վրա երևում են և հայոց և արաբական և թիւրքաց գրութիւններ։ Եթէ ժամանակով հայոց արձանագրութիւն կրող քարը ջնջվէր կամ ընկնէր, անհետանար և պարիսպի վրա մնար միայն արաբական գրութիւն, պ. Միքէլաձէ երևի կը վերաբերէր այդ արձանը արաբներին։

Վերջապէս կարող էր պատահել որ պ. ռեֆէրէնտի ցոյց տուած արձանները ճշմարիտ վրաց արձաններ էին. այդ միայն ցոյց կը տայ որ հայերը և վրացիները Արդահանի վիճակում միասին էին բնակվում, ինչպէս Կովկասեան երկրի ուրիշ շատ տեղերում։ Բայց այդ իրողութեննից դուրս բերել պատմական հաստատ իրողութիւն, թէ ում պատկանում էր երկիրը,—չափից դուրս համարձակ է։

Պ. Երիցեան շատ գեղեցիկ կերպով վերջացրեց իր պատասխանը պ. Միքէլաձէին։ „Իրողութիւններից պատմական որոշ եզրակութիւններ դուրս բերել, ասեց նա,—որ

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

Նախկին ֆելիետօնիս մէջ իմաց արած էի ազգային գործերով պարապուիլս, այս գլխաւորանց պատճառաւ ֆելիետօնիս կամ թերթօնիս մէջ (Մասիսի շինած բառն է) մի քանի բան մոռացել էի, ներկայիս կը փութամ պակասըս լրացնել։

Կ. Պօլսոյ պատրիարքական անդուկին մէջ փող չէ մնացել. «Մշակի» մէջ Հայկակի նամակից իմացանք որ ս. պատրիարքը 30 ոսկիի իջեցրել է իր ամսականը, և երկար ժամանակէ ի վեր ամսական չը ստացող պաշտօնեայները հետզհետէ հրաժարական տալիս են եղել, վերջապէս փարայ չը կայ եղեր, մինչև անգամ ս. պատրիարքի անհրաժեշտ այցելութեանց համար փայտօնի փող էլ պակասում է, ասած էր «Լոյս» լրագիրը, որուն համար «Մասիսն» էլ ակնարկած էր թէ այս տեսակ լուր հրատարակելը անտեղի և անվայել է. Ըստիս ս. պատրիարքը եթէ ոտքով գեսպաններին այցելութեան գնայ, որքան վայելուչ կը լինի՝ չը գիտեմ. Կ. Պօլսոյ հայ ազգի հարուստները ոչ թէ մի հատ, այլ մի քանի կառք կարող են յատկացնել ս. պատրիարքի պէտոյիցը համար, բայց ո գիտէ, կարելի է սպասում են Մոսկվայի հայերին որ նոքա ուղարկեն մի փայտօն և երկու ձիեր. Զարմանալի է մեր հայերի ընթացքը. անձնուրաց մի մարդ որքան զոհաբերութիւն անէ ազգին, նրան կեցցէով կը վարձատրեն, մինչև անգամ կեանքը զոհէ և մեռնի, դարձեալ կեցցէ կը պոռան, չեն իմանում թէ կառքը և ձին և ձիուն ուտելիք յարդը փողով է, ձին կեցցէ չի ուտեր։

«Մշակի» վերջին դրամական նպաստը Վիէննայի «Ժուռնալ դ'Օրիան» լրագրի խմբագրին փոքր ինչ շունչ պարգևեց, խեղճ մարդը խեղդվում էր Կ. Պօլսից եկած շնորհակալութեան նամակներից, որոնք լիքն էին խրախոյս, քաջալերութիւն, հաւատք, յոյս, սէր և այլն բառերով առանց մի կոպէկ պարունակելու, յայտնի բան է տպարանին տէրը այս օրհնութեան թղթերով լրագրի համարները չէր կարող տպել, սոյն առթիւ տեղի ունեցած հետևեալ խօսակցութիւնները յիշելու պէտքը զգացի։

(Թիֆլիսում).

—Խօմ լսեցիր, Վիէննայում ֆըրանսուզերէն մի կազէտ դուրս է եկել, հայերին շատ է սիրում, լաւ բաներ է գրում, հիմի մեզանից փող են ուզում, ես ֆրանսուզերէն չը գիտեմ. ափսոս չէ, վրացերէն լինէր կու կարդայինք։

—Սիրելիս, այդ լրագրի հայերին սիրելը չէ նշանակում որ նա հայերին սև յօնքերին և սև աչքերին է զմայլած, երկրորդ Վիէննայում վրացերէն իմացող չը կայ, այդ եւրոպական թերթը հայոց հարցը ձրի չէ կարող պաշտպանել, դու կարդացել ես, չես կարդացել, հոգ չէ, միայն քեզանից խնդրուած փողը վճարէ։

—Ի՞նչ կու լի, դա կազէտը «Մշակը» վրացերէնի պէրէվօդ անի, մենք էլ կու իմանայինք էլի. դու վրացերէն չես իմանում։

—Ես վրացերէն չը գիտեմ, ինձ հարկաւոր չէ, «Մշակը» արդէն իր համարներուն մէջ հայկական լեզուի թարգմանում է ֆրանսերէն թերթի յօդուածները, կարող ես կարդալ։

—Ես վո՛ւնց իմանամ հայկիկի լեզուն, ինձ համար ֆրանսուզի լեզուն էլ, հայի լեզուն էլ դիփ մէկ է, չեմ իմանում էլի վա։

***

(Կ. Պօլսում)

—Տո՛ւր ինձ քու ձեռքդ, բարեկամ, կը փութամ քեզ նոր աւետիս տալ, ահա հասաւ մեզ այն երջանիկ, այն փափաքելի օրը, օր փրկութեան թչուառ, տառապեալ, և խղճալի հայ ազգիս, ո՛հ երկինք, ի՜նչ բարեբախտութիւն, ո՛վ Աստուած իմ, ի՜նչ երջանկութիւն. ահա հրեշտակ ոսկեփետուր թռուցեալ բարձունս երկնաճեմ, հայոց բախտին հեծեալ ի կառս, բարձր գոչէ զուարթաղէմ....

—Եղբայր խենթեցա՞ր, ի՞նչ եղաւ, ի՞նչ կըլլաս կոր.

—Ո՛չ, թող զիս, մի ընդմիջեր զիս, թող բանաստեղծական կրակն իմ արծարծելով արծարծեսցի, և բորբոքելով բորբոքեսցի և...

—Աստուած խելք տայ, քիչ մը ջուր խմէ, չը բանկիս, ի՞նչ կայ. ի՞նչ պատահեցաւ.

—Ո՞վ ճակատագիր, հայկական հարցը պաշտպանող organ մը ունինք այժմ Վիէննայի մէջ, այո՛, օ՛ն ի ցնծութիւն և ի խնդութիւն.

—Խենթութիւն պէտք չէ, դա նոր բան չէ, ես բաժանորդ գրուեցայ, տարեկան 20 ֆրանկ է, դու ալ գրուէցար անշուշտ։

—Տակաւին ո՛չ, սակայն ոչ թէ միայն բաժանորդ գրուել, այլ և կեանքս, արիւնս, հոգիս զոհելու պատրաստ էի եթէ մեր հարցին պաշտպան հանդիսանար Վիքթօր Հիւկօն, կեցցէ Հիւկօ, կեցցէ սահմանադրութիւն....

***

(Վիէննայում)

— Բարև ձեզ. պ. Խ.

—Կուտ մօրկըն, ի՞հ բիտտէ...

—Հայ եմ եղբայր, գերմաներէն խօսելու հարկաւորութիւն չը կայ.

—Ի՞նչ կու զէք, ուրկէց կուգաք.

—Եղբայր, իբրև ազգակից ձեզ դիմեցի այստեղ ֆրանսերէն մի լրագիր կայ, հայկական հարցը պիտի պաշտպանէ եթէ մի քանի հարիւր բաժանորդ ունենայ, տարեկան գինն է 8 ֆիօրին...

—Ի՞նչ կըսես կոր պէ. Վիէննային մէջը քանի մը հարիւր հայ ըլլալը ո՞վ ըսաւ քեզի, բիթիւն աշխարհքին վրա պիլէ անխըտտր հայ չը մնաց.

—Ո՛չ. ո՛չ, դուք սխալ մի դատէք, գոնէ վեցամսեայ բաժանորդագինը 4 ֆիօրին վճարեցէք, այս չնչին գումարը յօգուտ ազգին ոչինչ նշանակութիւն չունի ձեզ համար.

—Ի՞նչ ըսել է պէ ախբար, 4 ֆիօրինը 400 քըռայցար ըսել է, հէմ աֆ կընես, ես քեզի մէկ լախըրտը մը զուրցեմ, նաֆիլէ պօշ բան է, մինչև հիմայ հայերը ի՞նչ եղեր են քի ասկէց սորա ի՞նչ պիտի ըլլան, անանկ թուխըմ մը պօշպօզաղներուն լախըրտըներուն անկաճ մի կախէք.

Կըռօ

տեղ էր Հին Հայաստանի և Հին Վրաստանի ճիշդ սահմանը,—այդ պատկանում է գիտութեանը, և այդ մասին եզրակացութիւն դուրս բերելը վայել չէ ոչ ինձ, ոչ էլ ձեզ, պ. Միքելաձէ։ Այդ թողնենք գիտութեանը։"

Գ. Ա.

ՆԱՄԱԿ ՔՈՒԹԱՅԻՍԻՑ

Սեպտեմբերի 15-ին

Վերջապէս Քութայիսն էլ բաղդ ունեցաւ տեսնելու ամսիս 13-ին երեկոյեան ժամ 8-ին Հնագիտական ժողովի բազմաշխատ և մարդկային ազգի նշխարները և բեկորները սիրող անդամները։ Այդ երեկոյ Քութայիսի երկաթուղու կայարանը լիքն էր խուռն բազմութեամբ, որտեղ երեւում էր ամեն տեսակ շրջանի արանց և կանանց մեծ բազմութիւն։ Իջեանը լուսաւորված էր ճրագներով, ածում էին զինուորական երաժշտական երեք խումբ։ Երեկոն քաղցր և գեղեցիկ էր՝ կարծես թէ բնութիւնն էլ մեզ հետ ուրախ և մտածման մէջ էր։ Գիտնականների վագոններից ելնելուն պէս անվերջանալի «ուրաներն» էին գղրդում լսողների ականջները։ Քաղաքային կարգադրութեամբ բոլոր գիտնական հիւրերը իջեանեցին զանազան հիւրասէր անձանց տները։ Միւս օրը առաւօտեան քաղաքի փողոցներում ուրախ աղմուկներ էին լսվում և քաղաքը մեծ շարժողութեան մէջ էր։ Ինչքան բաղդաւոր էր այդ օրը քաղաքը, որ վաղ առաւօտեան տեսնում էր Եւրոպայի զանազան քաղաքներից եկած պրոֆեսորներին։

Նոյն օրը, առաւօտեան ժամի 10-ին, ամբողջ ուսումնական խումբը, ուղեկցութեամբ տեղական բարձր ծառայողաց և միւս շրջանների անձանց կառքերով և ձիաներով արշաւելով գնում էին դէպի Գելաթի վանքը։ Աւելորդ չեմ համարում ծանօթացնել համառօտ կերպիւ ընթերցողներին վրաց հռչակաւոր վանքի հետ։ Գելաթը մի փոքրիկ գիւղ է և յանուն նրա վանքն էլ անուանվում է Գելաթի վանք. ինքը գտնվում է Քութայիսից դէպի արեւելք 8 վերստ հեռաւորութեամբ, և շինված է մի լերան վրա. նրա չորս կողմը բացվում է անտառոտ հիանալի տեսարան։ Վանքը շինած է 11-րդ դարում, վրաց Դաւիթ Թագաւորի օրով (մականուանեալ Դաւիթ Շինող)։ Նրա մեծութիւնն է Մցխէթի վանքի չափը, կառուցված է սրբատաշ քարերով և համարեա թէ նոյն ճաշակով. ինչպէս Մցխէթինը։ Մեծ. պ. պ. պրոֆեսորները ամբողջ 4 ժամ ուշադրութեամբ քրքրում էին ամենայն ինչ, և ինչպէս լըսում էի նրանց հետաքրքրութեան զգալի բաւականութիւնը։ Վանքում կային շատ մարգարտեայ, ոսկէ, արծաթէ և հազուագիւտ ակներով զարդարված եկեղեցու հին սպասներ։ Վանքի գանձերի հարստութիւնը, ինչպէս լսեցի, միլիոնների է հասնում։ Այնտեղից՝ նոյն երեկոյեան ժամի 4-ին գնացին Մօծամեթա անուանեալ վրաց վանքը, որը մօտիկ է Գելաթին, բայց այնտեղ ոչինչ բաւականութիւն չը ստացան։ Մի և նոյն ժամին վերադարձան քաղաքը կառքերով և ձիաներով. ահա այդ օրը նշանաւոր եղաւ Իմէրէթի վանքերի համար, որտեղ տեսնվում էր երկու սեռի անդամներից բաղկացած ուսումնական մի խումբ։ Միւս օրը առաւօտեան բարձրացան քաղաքին մօտիկ սարը, որտեղ կառուցված է վրաց սեմինարիա առաջնորդարանի հետ։

Այդ սարի վրա կայ խարխուլ պատերով մի մեծ վանք, որտեղ գտել են նորերումս, ինչպէս ասում են, գետնի մէջ կարասով թաղված հինաւուրց գանձ։ Կէսօրին բոլոր գիտնականները բաժանվեցան Իմէրեթի հին քաղաքից և ուղեւորվեցան դէպի Թիֆլիս՝ բաւականութեամբ և ուրախ սրտով։

Քութայիսի հայ հասարակութիւնը անհամբերութեամբ սպասում էր մեծ. պ. պ. հայազգի պրոֆեսորներին, այն է՝ պ. Էմինին և պ. Պատկանեանին։ Հայր Նարալեանը պատրաստել էր մի տուն գեղեցիկ զարդարված հայ պրոֆեսորների համար, այն ինչ հաւաքված հայ հասարակութիւնը իմանալով պ. Երիցեանի յայտարարութիւնից որ «պ. պ. պրոֆեսորները տկար են և այս պատճառով չեկան» շատ ցաւեցան որ նրանց տեսութեանը չարժանացան և զրկվեցան այն մխիթարութիւնից, որին սպասում էին իրանց արիւնակից պրոֆեսորներից։ Յիշեալ տունը լուսաւորված էր գոյն-զգոյն լապտերներով և ճրագներով. տան առաջ փողոցի երկու կողմը լիքն էր հայ կանանցով և մանուկներով։ Քութայիսի հայ հասարակութիւնը ի բոլոր սրտէ բարեմաղթում է առողջութիւն և երջանիկ օրեր մեծանուն պ. պ. հայ պրոֆեսորներին։ Աւելացնում եմ նամակիս վրա, որ մի քանիսը ներկայ Հնագիտական ժողովի անդամներից բարեհաճեցին այցելել տեղական հայոց ծխական ուսումնարանը և ուրախ դէմքով հարցեր էին առաջարկում թարգմանչի միջնորդութեամբ աշակերտուհեաց. կէս ժամ մնալուց յետոյ՝ դուրս եկան ուրախ սրտով գիտութեան այս աղքատիկ տաճարից։

Յ. Ամիրաղեան

ՆԱՄԱԿ ՄՕԶԴՕԿԻՑ

Սեպտեմբերի 16-ին

Ձեր պատուական լրագրի վերջին համարներում երեւացին մի քանի լուրեր Մօզդօկից հաղորդած. մեծ ուրախութիւն էր մեզ համար տեսնել, որ մեր հասարակական գործերը այսքան երկար ժամանակ ընդհանրութեան համար անյայտ մնալուց յետ, վերջապէս լոյս աշխարհ կին երեւում։ Սակայն, այդ ուրախութիւնը տեղի տուեց տխրութեան, տեսնելով որ հաղորդած լուրերը, ամենաքիչ բացառութեամբ, համարեա բոլորն ևս անճիշդ ու աղաւաղված էին։ Մի կողմ թողնելով միւս լուրերը, որոնց անճշդութիւնը, կարիք եղած ժամանակ չենք զլանայ մի առ մի ցոյց տալ, ես ցանկանում եմ այժմ մատնացոյց լինել «Մշակի» № 162 Մօզդօկից հաղորդած լրի վրա։ Ահա այն լուրը. «Մօզդօկից մեզ գրում են։ Պետրոս Գանջումեան մի շքեղ օրիորդական դպրոց է կառուցանում Մօզդօկում և մօտ օրերս պարոնը մեր երկսեռ դպրոցին 10 հազար րուբլ նուիրեց։ Անզաւակ լինելու պատճառով իր մահից յետոյ բոլոր կայքը խոստանում է կտակել հայոց երկսեռ դպրոցին։ Պ. Գանջումեան ունի երկու մեծ մագազիններ և երկյարկանի երկու մեծ գեղեցիկ տներ։ Ասում են այդ կայքից տարեկան եկամուտը հասնում է 50 հազար րուբլ գումարի։ Դպրոցներում պէտք է դասատուութիւն անեն համալսարանական ուսուցիչներ, մեծ ռոճիկով. դասատուութիւնը պէտք է լինի հայերէն լեզուով։ Տղայոց դպրոցը կը կրի իր անունը, Պետրոսեան դպրոց, իսկ օրիորդականը իր ամուսնու անունը, Նունէեան դպրոց»։ Ճըշմարիտ է պ. Պետրոս և նրա կողակից յարգելի տիկին Նունէ Գանջումեանցներ կառուցանում են մի շքեղ օրիորդաց դպրոց, որի մասին մեր լրագիրների մէջ իր ժամանակին գրվեցաւ, բայց թէ վերոյիշեալ յարգելի բարերարները, որպէս հաղորդում է «Մշակի» անյայտ լրատուն, մեր երկսեռ դպրոցներին 10 հազար րուբլ են նուիրել, խոստացել են իրանց մահից յետ իրանց բոլոր գոյքը նուիրել երկսեռ դպրոցներին, թէ նրանց երկու երկյարկանի շինութիւնները տարեկան 50 հազար րուբլ արդիւնք են տալիս, թէ երեւակայական դպրոցներում հայոց լեզուով դասատուութիւն պէտք է անեն համալսարանական ուսուցիչներ, թէ տղայոց դպրոցը կը կրի Պետրոսեան, իսկ օրիորդականը Նունէեան դըպրոց անունները, գլխովին սուտ է։ Թող պ. Լըրատուն ասէ, արդեօք Մօզդօկում 50 հազար րուբլ արժողութեամբ գոնեա մի շինութիւն կայ, ուր մնաց որ 50 հազար րուբլ տարեկան արդիւնք բերող շինութիւն լինի։ Ճշմարիտ է, պ. Գանջումեանցն ունի երկու երկյարկանի շինութիւններ, որոնցից մինում զետեղված է փօստատունը, որից, ինչպէս ինքն ասաց, ստանում է տարեկան 500 րուբլ, իսկ միւս շինութիւնը դեռ ևս նոր է շինվում և չէ աւարտած։

Մեզ համար բոլորովին անհասկանալի է պ. լրատուի դիտաւորութիւնը, թէ արդեօք այդքան հրէշաւոր սուտ հաղորդելով ինչ ծառայութիւն է կամենում մատուցանել։ Արդեօք, դրանով պարոնը կամեցել է մեր օրիորդաց դպրոցի յարգելի հիմնադիրների մէջ այն միտքն արծարծել, որ նրանք 17,500 րուբլ օրդ. դպրոցի շինութեան վրա ծախսելուց յետ ժամանակով լրատուի ասածներն ևս յանձնառու լինեն անելու։ Բայց գուցէ դրանով պարոնը կամեցել է նաև ծաղրել նրանց։ Եթէ առաջինն է լրատուի դիտաւորութիւնը, շատ անհեռատեսութեամբ է սկսված, իսկ եթէ երկրորդը, շատ անվայել կերպով. նա մանաւանդ հասարակական կարծիքի թարգման լինել ցանկացողի կողմից։ Պարոն լրատու, ինչու դուք խմբագրութեան դէպի ձեզ ունեցած հաւատարմութիւնը ի չարն էք գործ դնում, ինչու դուք չէք մտածում, որ եթէ ձեզ հաւատում են որպէս մի ազնիւ մարդու, պէտք է ինքներդ ևս ամենայն բանով ապացուցանէք խմբագրութեան դէպի ձեզ ունեցած այդ մեծ համարմունքը։ Ի՞նչ միջոցով կարող է իմանալ խմբագրութիւնը, որ ձեր հաղորդած լուրերը, շատ քիչ բացառութեամբ, երեւակայական ու սուտ են. այսպիսի դէպքում, մեր կարծիքով, խմբագրութիւնը բոլորովին անպարտ է։

Ս. Մ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վեհափառի կողմից Հնագիտական ժողովին պատգամաւոր ուղարկված հայր Խորէն Ստեփանէն սեպտեմբերի 21-ին, երկուշաբթի օր, փոխարքայի պալատում մի համակրելի ճառով բացատրեց թէ երկրորդ դարից սկսած մինչև տասն և մէկերորդ դարը լուսաւորութիւնը կամ ուսումը ինչ կերպով է տարածվել Հայաստանի մէջ։ Այդ ռէֆերատը մեծ համակրութեամբ ընդունվեցաւ հանդիսականներից։

—

Սեպտեմբերի 21-ին երեկոյեան եղաւ Թիֆլիսի Հնագիտական ժողովի նիստերի փակումն։ Փակման ժամանակ ժողովի բոլոր անդամները ստորագրում էին Մեծ Իշխան Միքայէլ Նիկօլայեվիչին շնորհակալութեան մի ուղերձ։ Երբ բոլոր պաշտօնական զեկուցումները վերջացան, մի տիկին վեր կացաւ տեղից և առաջարկեց որ Հնագիտական ժողովը աշխատէ բարձր կառավարութեան առաջ Թիֆլիսում համալսարան հիմնելու համար, որ ամենալաւ միջոց կը լինի կենտրոնացնել գիտութիւնը մեր երկրի մէջ և հետազօտել երկիրը հնագիտական կէտից։ Տիկնոջ առաջարկութիւնը մտցնվեցաւ ժողովի օրագիրների մէջ և տիկինը ստացաւ մեծ ծափահարութիւններ։

—

Երկուշաբթի, 21-ին սեպտեմբերի, վրաց թատրոնական խումբը մի ներկայացում տուեց ի պատիւ Հնագիտական ժողովի։ Պալմի թատրոնը լի էր բազմութեամբ։ Շատ լաւ տպաւորութիւն արաւ հանդիսականների վրա իշխան Դ. Էրիստովից կարդացած ռուսերէն բանաստեղծութիւնը, որով նա ողջունում էր Հնագիտական ժողովի անդամներին Վրաստանի կողմից։

—

Այս օրերս պրոֆեսոր Վիրխով այցելեց Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցը և չափումներ արաւ ուտիացի աշակերտների գագաթների. քանի որ հայերի գագաթների չափումները պրոֆեսորը դրանից առաջ բաւական թւով արած էր արդէն։

—

Մեզ գրում են Լօռուց. «Ինչպէս լսում ենք արդէն հաստատվել է երկաթուղու պրոեկտ Լօռու Ձորագետ անուանված գետի ափով դէպի Երեւան։ Այս տարի Լօռին շատ առատ է ցորենով։ Բայց վերջին շաբաթները չորութիւն է անում և անձրև ամենևին չէ գալիս։ Գիւղացիները այդ պատճառով նորից ցանք չեն անում»։

—

Ուզունլար գիւղում տիրում է այժմ փորահարինք ասված ցաւը, որ շատ՜զոհեր է տանում։ Հրաւիրում ենք Լօռու տեղական վարչութեան այդ ցաւի տարածման առաջն առնելու, առողջապահական միջոցներով։

—

«Тифл. Объявл.» լրագրին Վլադիկավկասից հաղորդում են որ այդ քաղաքում դիտաւորութիւն կայ հիմնել մի ընկերութիւն օսերի մէջ լուսաւորութիւն տարածելու նպատակով։

—

«Кавказъ» լրագիրը հաղորդում է, որ սեպտեմբերի 20-ին փոխարքայի պալատում մի մեծ ճաշկերոյթ տրվեցաւ ի պատիւ Հնագիտական հինգերորդ ժողովի։ Այդ ճաշկերոյթին մասնակցեցին թէ տեղական բարձր պաշտօնեաները, թէ գիտնական հիւրերը։ Ճաշի ժամանակ հիւրերին ընդունում էր, որպէս տանտէր, փոխարքայի Պաշտօնակատար իշխան Մէլիքօվ։

—

Հետեւեալ Հնագիտական ժողովը 1884 թւին լինելու է Օդէսսայում։

—

«Кавказъ» լրագիրը լսել է որ երէկ, 22-ին սեպտեմբերի կոմս Ուվարով իր ընտանիքով և պրոֆէսոր Վիրխով ճանապարհ են ընկել դէպի Կախէթ, որտեղ պէտք է հետազօտեն մի քանի հնութիւններ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„JOURNAL d'ORIENT" ԼՐԱԳՐԻ ՅՕԴՈՒԱԾԸ

Կ. Պօլսի „Ջերիդէի Հավադիս" թիւրք լրագիրը նորերումս մի մատնութիւն է արել թիւրք կառավարութեանը Վիէննայի „Journal d'Orient" լրագրի մասին, ասելով որ այդ լրագրի մէջ հրատարակված յօդուածները Հայոց խնդրի մասին կարող են վնասել օսմանեան պետութեան շահերին։

Ահա ինչ է պատասխանում ֆրանսիական լրագիրը թիւրք մատնիչին։

Թիւրք լրագրին երեւի շատ է նեղացնում մեր արդար և ճշմարիտ խօսքը, բայց մենք նախազգուշացնում ենք շէյխ Իբրադուլլահի ձեռքով վարձված թերթը թէ այն միջոցը որ նա խորհուրդ է տալիս Բ. Դրանը, ոչինչով չէր վնասի մեր լրագրի տարածմանը և մեր արծարծված արդարութեան և մարդասիրութեան սկզբունքներին։ Մենք կիմանայինք այնպէս անել որ Թիւրքիայի մեր բաժանորդները կանոնաւորապէս ստանային մեր թերթը, չը նայելով այն բոլոր արգելքների, որոնք դրված լինէին մեզ դէմ թիւրք ցենզուրայի կամայականութեամբ։ Ամբողջ լուսաւորված աշխարհի դիպլոմատիական շրջանները, որոնք մեր թերթը կարդում են, և մամուլը որ մեր յօդուածները արտատպում է, կը շարունակէին մեր օրգանը ստանալ Կ. Պօլսում, ինչպէս ուրիշ տեղերում։ Միջոցը, ուրեմն անգործնական կը լինէր։ Եթէ մեր չափաւորութեանը, մեր զգուշութեանը չը նայած, որով մենք միշտ խուսափել ենք կրկնել խիստ մեղադրանքներ Սուլթանի կառավարութեան դէմ, այդ կառավարութիւնը հետևէր „Ջերիդէի Հավադիս" լրագրի խմբագրութեան թիւրք էֆէնդիների խորհրդներին և մեզ պատիժ անէր արգելել մեր լրագրին օսմանեան երկրի վրա մուտքը, մենք այլ ևս չէինք քաշվի բարձրաձայն ասել այն ամենը որ գիտենք։ Եւ դա կը լինէր արգելման միակ հետևանքը, որովհետև մինչև այժմ մենք մեզ զսպում էինք, յարգելով միմիայն հիւրասիրութեան կանոնները, քանի որ մեր թերթը ազատ շրջում էր Թիւրքիայում։

Ոչինչ այժ, շարունակում է Վիէննայի լրագիրը, չի ստիպի մեզ դաւաճանել ճընշվածների պաշտպանութեան գործին և հրաժարվել յայտնելուց որ Բեռլինի դաշնագրի 61-որդ յօդուածի գործադրութիւնը, մի պարտաւորութիւն է, որ դրված է թէ Բ. Դրան վրա և թէ յիշեալ դաշնագիրը ստորագրող պետութիւնների վրա։ Մենք, ուրեմն, չենք լռի, և այդ կանենք, ի հարկէ, թէ յօգուտ նոյն իսկ օսմանեան կառավարութեան, թէ յօգուտ Հայաստանի քրիստոնեայ ազգաբնակութեան շահերի,—մեն-